अपकृष्टात् विभजनम्। स च स्वस्वजातिषु उत्तमगुणेनैव। तत्र विप्राणां विनयविद्यादिना, राज्ञां शौर्य्यवीर्य्यादिना, वैश्यानां धनादिना, शूद्राणां नम्रतादिना। एवमन्यवस्तुन्यपि यथायथमूह्यम्। द्वयोर्मध्ये एकस्योत्कर्षेऽर्थे तरप् विद्वत्तरः शूरतरः बहूनां मध्ये तु तमप्। विद्वत्तमः शूरतमः इत्यादि। "उत्कर्षे हेतवः प्रोक्ता गुणालङ्काररीतयः" सा०द०। "उत्तरोत्तरमुत्कर्षो वस्तुनः सार उच्यते" सा०द०। "यथा वर्णानामुत्कर्षापकर्षकृतेन संयोगविशेषेण" सुश्रु० भावे ल्युट्। उत्कर्षणमप्यत्र न०। उत्कृष्यते कर्षणि घञ्। ५उत्कर्षान्विते। उद्धृत्य कर्षः। ६उत्पाट्यकर्षणे उद्धरणे पु० "सन्धानमुत्कर्षमिव व्युदस्य" माघः। ल्युट्। उत्कर्षणमप्यत्र न०। "स्फाटिकं स्थलमासाद्य जलमित्यभिशङ्कया। वस्त्रस्योत्कर्षणं राजा कृतवान् बुद्धिमोहितः" भा०स० ४६अ०।

उत्कर्षक त्रि० उत्कर्षयति उत्+कृष–णिच् ण्वुल्। १उत्कर्षाधायके "काव्यस्योत्कर्षका उच्यन्ते" सा०द० उद्+कृष–ण्वुल्। उत्पाट्य २कर्षणकारिणि। [त्कर्षे।

उत्कर्षित त्रि० उत्कर्षोजातोऽस्य तारका० इतच्। जातो-

उत्कर्षिन् त्रि० उत्कर्षति उत्तोल्य कर्षति। २उत्तोल्यकर्षके उद्धारके "अयं स रशनोत्कर्षी पीनस्तनविमर्दनः" सा०द० धृतम्। २उत्कर्षान्विते च। स्त्रियामुभयतो ङीप्।

उत्कल पु० "जगन्नाथप्रान्तदेश उत्कलः परिकीर्त्तित" इत्युक्ते १उड्रदेशस्थे (उड़िस्या) इति ख्याते देशभेदे। स च देशः कूर्म्मविभागे प्राच्यतया वृ०स०उक्तः तच्च उड्रशब्दे उक्तम्। अस्मद्देशापेक्षया च तस्य दाक्षिणात्यत्वमिति भेदः "उत्कलादेशितपथः कलिङ्गाभिमुखं ययौ" रघुः। ४सुद्युम्नपुत्रे राजभेदे। "मनोर्वंशकरः पुत्रस्त्वमेव च भविष्यसि। सुद्युम्न इति विख्यातस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः" इत्युपक्रम्य "सुद्युम्नस्य च दायादास्त्रयः परमधार्मिकाः। उत्कलश्च गयश्चैव विनताश्वश्च भारत!। उत्कलस्योत्कला राजन्! विनताश्वस्य पश्चिमा। दिक् पूर्व्वा भरतश्रेष्ठ गयस्य तु गया पुरी" हरिवं०१० अ० इत्युक्तेश्च तस्य उत्कला ख्या पुरी आसीत् तत्संबन्धित्वाच्च तद्देशस्योत्कलत्वम्। उत्कलोऽभिजनोऽस्य अण्। औत्कल तद्वासिजने तद्देशानां राजा अण्। औत्कल तद्देशानां राजनि। उभयत्र बहुषु अणो लुक्। "उत्कला मेकलाः पौण्ड्राः कलिङ्गान्ध्राश्च संयुगे" भा०औ०४अ०। उत्कः सन् लाति ला+क। २व्याधे, ३भारवाहके च शब्दमा०। ४ध्रुवपुत्रभेदे पु०। "प्रजापतेर्दुहितरं शिशुमारस्य वै ध्रुवः। उपयेमे भ्रमिं नाम तत्सुतौ कल्पवत्सरौ। इडायामपि भार्य्यायां वायोः पुत्र्यां महाबलः!। पुत्रमुत्फलनामानं योषिद्रत्नमजीजनत्" भाग०४स्क०१०अ०। पञ्चगौडमध्ये ५विप्रभेदे च। "सारस्वताः कान्यकुब्जाः गौडमैथिलकोत्कलाः"।

उत्कलिका स्त्री उद्–कल–वुन्। १उत्कण्ठायाम् कामादिजातायां २स्मृतौ च। ३तरङ्गे हला० "वनावलीरुत्कलिकासहस्रप्रतिक्षणोत्कूलितशैवलाभाः" माघः। ४कलिकायां कोरके ५हेलायाञ्च हेमच०।

उत्कलिकाप्राय न० "भवेदुत्कलिकाप्रायं समासाद्य दृढाक्षरम्"। छ०म० उक्ते गद्यभेदे

उत्कलित त्रि० क्त उद्+कल–क्त। उद्ग्रथिते

उत्कषण न० उद्+कष–ल्युट्। कर्षणे। "सद्यःसीरोत्कषणसुरभिक्षेत्रमारुह्य मालम्" मेघदू०।

उत्काका स्त्री उत्केवाकति अक–अच्। प्रतिवर्षं प्रसूतायां गवि शब्दचि० तु उत्कारेति शब्दमाह।

उत्काकुद् त्रि० उन्नतं काकुदमस्य "उद्विभ्यां काकुदस्य" पा० अन्त्यलोपः समा०। उन्नततालुके।

उत्कार पु० उद्+कॄ–"कॄ धान्ये" पा० घञ्। धान्यादेः विक्षेपे "उत्कारेषु च धान्यानमनभीष्टपरिग्रहाः" भट्टिः।

उत्कारिका स्त्री उद्+कॄ–ण्वुल्। सुश्रुतोक्ते शोफादिनिवारके पाचनभेदे यथा "व्रणस्य षष्टिरुपक्रमा भवन्ति। अपतर्पणमालेप" इत्युपक्रम्य "निर्वापणमुत्कारिका कषाय" इत्यादीनि विभज्य उत्कारिकाविषयपाचनप्रकारोदर्शितः। "निवर्त्तते न यः शोफो विरेकान्तैरुपक्रमैः। तस्य संपाचनं कुर्य्यात् समाहृत्यौषधानि तु। दधितक्रासुराशुक्तधान्याम्लैर्योजितानि तु। स्निग्धानि लवणीकृत्य पचेदुत्कारिकां शुभाम्"। "स्नैहिकेषु च बीजेषु पचेदुत्कारिकां शुभाम्"। "स्नैहिकफलसारोत्कारिका वा"। "स्नुहीभावितामुत्कारिकां दापयेत्" इति च सुश्रु०।

उत्कास पु० उत्कमस्यति अस–अण् उप०स०। ऋषिभेदे तस्य गोत्रापत्यम् इञ्। औत्कासि तद्गोत्रापत्ये बहुषु तु अस्त्रियां तस्य लुक्। उत्कासाः। अस्यते क्षिप्यतेऽनेन अस करणे घञ् आसः ऊर्द्ध्वस्य कस्य श्लेष्मजलस्य आसः। २ऊर्द्ध्वगतश्लेष्मोत्क्षेपकरोगभेदे च। स च अन्तःस्थितकफादेरूर्द्ध्वावायुना उत्क्षेपसाधनं रोगःस्वनामख्यातः।